



Schermtijdteiler: Politici in beeld

**DE GROENE
AMSTERDAMMER**



De strijd om antifascisme levend te houden

Preken in de Antifascistische Kerk

De linkse parochie kan wel een goede preek gebruiken: zij is gefragmenteerd, ideologisch verward en te vaak institutioneel dakloos, betogen kunstenaars Jeanne van Heeswijk en Jonas Staal. Een pleidooi voor een brede linkse kerk als dam tegen oprukkend fascisme.

Jeanne van Heeswijk en Jonas Staal

9 oktober 2025

Cadeau geven 📺

Delen ➦

Leeslijst 📖

Op 18 september besloot de Tweede Kamer om antifa aan te merken als ‘terroristische organisatie’. In zekere zin toch een absurd besluit: antifa is namelijk geen formele organisatie, maar beter te begrijpen als een los-vast netwerk of een beweging, met veel verschillende en soms tegenstrijdige tendensen, die in de kern draait om verzet tegen fascisme en die valt terug te leiden naar de Antifaschistische Aktion, in 1932 gecreëerd door de Duitse Communistische Partij, de KPD. Haar taak: een breed front organiseren tegen het opkomende nazisme, en arbeiders beschermen tegen gewelddadige aanvallen.

Wat betekent het om te leven in een tijd waarin antifascisme zélf verboden dreigt te worden? Om in een tijd te leven waarin de Kamervoorzitter een woord als ‘extreem-rechts’ wil verbieden, omdat zoiets zou neerkomen op het maken van ‘nazi-vergelijkingen’? Dat is een poging om ons letterlijk de woorden te ontnemen om de fascistische werkelijkheid te beschrijven. Net zoals het verbieden van antifa een poging is om antifascistisch verzet onmogelijk te maken, een poging om ons te beroven van organisaties die als laatste verdedigingslinie gelden om geweld tegen specifieke groepen te stoppen: moslims, joden, migranten, zwarte mensen en mensen van kleur, vrouwen, lhbtqi+-gemeenschappen, socialisten...

De aangenomen motie voor het verbod op antifa komt een kleine maand voor een grootschalige manifestatie die in de verkiezingsmaand wordt georganiseerd, met als doel antifascistische cultuur een podium te geven en te versterken. Op 11 oktober vindt in de Paradijkerk in Rotterdam de *Anti-Fascist Church* plaats – de ‘anti-fascistische kerk’: een twaalf uur durende muzikale dienst waarin kunstenaars, muzikanten, activisten, politieke organisaties, vakbonden en sociale bewegingen samen een breed antifascistisch front verbeelden. In de geest van de oorspronkelijke Antifaschistische Aktion en in verzet tegen de keuze om antifascisme te verbieden. Tegenover de groeiende normalisatie van fascisme is het onze taak antifascistische cultuur tot norm te propageren.

Om ons heen groeit een nieuwe autoritaire, fascistische wereldorde. Van Orbán in Hongarije tot Mussolini-erfgenaam Meloni in Italië en Erdoğan in Turkije. Van Poetin in Rusland tot Modi in India. Van Netanyahu in de Israëlische bezetting tot Trump in de Verenigde Staten en Milei in Argentinië. Het is beter om het fascisme niet vanuit het idee van een sluitende doctrine te begrijpen, maar het te zien als een verzameling eigenschappen waar verschillende fascismen – in meervoud – uit voortkomen.

Haat tegen democratische instituties en de rechterlijke macht, bijvoorbeeld: die is gelijk bij Mussolini, bij Trump en bij Wilders. Het organiseren van een politiek op basis van een ‘in-’ en ‘uit-groep’: witte Nederlanders tegenover moslims (Wilders); witte Amerikanen tegenover migranten van kleur (Trump); ‘witte’ Italianen tegenover zwarte vluchtelingen (Meloni); Turkse bezetters tegenover de Koerdische bezetters (Erdoğan); hindoes tegenover niet-hindoes (Modi); joodse bezetters tegenover de bezette Palestijnen (Netanyahu); vrijheidslievende burgers tegenover de ‘kaste’ van socialisten (Milei). Obsessie met gecentraliseerd ‘krachtig’ leiderschap is een andere eigenschap van fascisme, evenals beleid gericht op kerngezinnen voor het reproduceren van de natie: door gezinnen met meer dan drie kinderen een belastingvrij bestaan te bieden (Orbán) of een heel ministerie te wijden aan het scheppen van privileges voor gezinnen (Meloni).

En niet te vergeten: een kerneigenschap van fascisme is de viering van geweld. Die loopt van de fascistische milities die socialisten vernederen en martelen onder leiding van Mussolini in Italië tot Wilders die oproept Marokkaans-Nederlandse jongeren als ‘waarschuwing’ in de knieschijven te schieten, of Trump die de Nationale Garde naar Washington en Chicago stuurt, of het ondubbelzinnig steunen en propageren van de genocide van het Palestijnse volk door de meeste autoritaire en extreem-rechtse partijen in Europa. Dat laatste natuurlijk ook omdat ze hebben geleerd hun eigen existentiële haat tegen joden te verbloemen door de Israëlische bezetting te steunen. De ‘omvolkingstheorie’, evenals de obsessie met de joodse ‘globalist’ George Soros, zijn klassieke antisemitische *tropes* met betrekking tot een geheime wereldorde van joden die door middel van migratiestromen natiestaten verzwakken om hun eigen macht te sterken. Zelfs ‘dit nooit weer’ is *nu opnieuw*.

In Nederland wordt sinds de moord op Pim Fortuyn graag herhaald dat de ‘kogel van links’ kwam. Dat wil zeggen: de moord zou als het ware zijn aangewakkerd door een breed gedragen linkse, antifascistische retoriek. Maar precies in die tijd bevinden we ons met het tweede Paarse kabinet op een absoluut dieptepunt voor de linkse beweging: uitgezogen en uitverkocht door Lubbers, Blair en Clinton aan de onvrije markt. In het post-fortuyniaanse tijdperk gaat de uitverkoop door, niet alleen aan het neoliberalisme, maar ook in de competitie om kiezers door genadeloos te spreken over Nederlandse moslims en Nederlandse burgers van kleur. Met name de leiding van de Partij voor de Arbeid heeft zich in het afgelopen tweënhalf decennium met naargeestige, geracialiseerde uitingen over Marokkaanse Nederlanders, genetika en misdaad laten inkapselen door extreem-

rechts. Maar links krijgt in de jaren die daarop volgen zeker geen punten voor haar ideologische uitverkoop, in tegendeel. Hoe minder links Nederland wordt, hoe gretiger rechts stelt dat de Nederlandse staat, onderwijsinstellingen en cultuur gecorrumpeerd worden door radicaal-linkse bewegingen en ‘woke’-ideologie. De poging om antifascisme als zodanig buiten de wet te plaatsen, gebeurt op een moment in de geschiedenis waarop links slechter dan ooit is georganiseerd en amper institutionele en politieke macht kent – laat staan serieuze internationalistische coördinatie.

Als kunstenaars die zich inzetten voor emancipatorische politiek en verbeelding worden we er regelmatig van beschuldigd ‘voor eigen parochie te preken’. Maar onze parochie kan wel een preek gebruiken. Zij is gefragmenteerd, ideologisch verward en te vaak institutioneel dakloos. Desondanks hebben we altijd nog de straat. Sinds 7 oktober hebben we, anders dan de heersende rechtse consensus, luid en duidelijk laten zien dat de afstand tussen volk en staat nog nooit zo groot is geweest: tussen het normaliseren van genocide en het verzet ertegen. Maar het feit dat deze afstand zo groot is, toont opnieuw hoe weinig sociale bewegingen te zeggen hebben binnen onze instituties. En hoe belangrijk het is niet alleen de straat voor je te hebben spreken, maar ook een dak boven je hoofd te hebben. Om onze verhalen en waarheden een podium te bieden en om te kunnen zetten naar beleid.

Essentieel is nu om ons niet langer in de verdediging te laten drukken, maar onze eigen bevestigende politiek te voeren/een plek te geven. Wij hebben ons niet te verantwoorden naar fascisten, maar naar antifascisten. Dat doen we niet door de hand te reiken naar mensen die zich al volledig hebben gekeerd naar de zijde van Wilders en Forum voor Democratie, maar juist naar diegenen die naast ons zouden kunnen of moeten staan, maar dat nu niet doen. We moeten mensen aanspreken op basis van eigen waarden, en niet op basis van vermeende voorkeuren plooiën naar extreem-rechts. Verbond tussen linkse en (neo)liberale politiek wordt dan vaak logisch gevonden, maar alleen omdat voormalig linkse partijen zelf neoliberale partijen zijn geworden. Maar collectieve wereldbeelden laten zich niet verenigen met het liberale beeld van de wereld als een verzameling individuen en bezitsrelaties.

We moeten onze instituten van publieke en sociale betekenis terugveroveren: de Antifascistische Kerk, Antifascistische Moskee, Antifascistische School, Antifascistische Vakbond, en beginnen met Antifascistische *commons* te erkennen ondanks en voorbij verschillen. Onze Antifascistische Kerk is slechts het begin. En hier komt het scheldwoord van de ‘linkse kerk’ eigenlijk van pas. Want was er maar een linkse kerk met een linkse preek! Ook al is er een rijke traditie als het gaat om de coördinatie en solidariteit tussen communistische en christelijke verzetsbewegingen tijdens de nazibezetting van Nederland. Vooral is het fundamentele wereldbeeld van gelovigen en socialisten inherent meer met elkaar verbonden omdat het een groter geheel als uitgangspunt neemt in plaats van individuele belangen en individueel bezit. In beide gevallen wordt het leven georganiseerd in relatie tot een gedeeld waardenkader dat richting geeft, en gemeenschappen verbindt en verantwoordelijk voor elkaar maakt, en daarmee inherent tegengesteld is aan de politiek van uitsluiting. Dat betekent niet dat religie niet extreem reactionair kan zijn – maar liberaal ‘links’ of pro-Navo-links is dat ook.

Dit is ook de reden dat, historisch gezien, de opkomst van bevrijdingstheologie – een samenkomst van rooms-katholicisme en marxisme – in Brazilië een schokkende bedreiging vormde voor de Amerikanen en andere imperialistische machten: als gelovigen en socialisten door zouden hebben dat ze meer delen dan hen scheidt, dan lukt het niet langer ze tot minderheid te maken. In het verzet tegen het door Amerikanen gesteunde Marcos-regime in de Filipijnen zagen we iets vergelijkbaars: priesters zoals Louie Jalandoni, die recentelijk in Nederland overleed, sloten zich aan bij het gewapende verzet van de communistische partij. In zijn eigen woorden ‘om zijn geloof te verdiepen’, dat wil zeggen de politiek van gelijkheid en rechtvaardigheid in praktijk te brengen in een tijd waarin de kerk als institutie zich onvoldoende verzette tegen de dictatuur.

Met de ‘linkse kerk’ als geuzennaam benoemen we nu bevrijdingstheologie in de context van het christendom, maar zoals vele deelnemers aan de twaalfurige preek van de *Anti-Fascist Church* zullen benadrukken, daar is het zeker niet toe beperkt. Denk aan het werk van de Amerikaanse rabbijn Brant Rosen, wiens congregatie Tzedek

Chicago het bevrijdingsnarratief van de exodus expliciet verbindt aan antizionisme en judaïsme, en wortelt in een politiek van rechtvaardigheid, gelijkheid en solidariteit. We kunnen ook denken aan Farid Esacks op de koran gebaseerde bevrijdingstheologie in Zuid-Afrika, die hij tijdens het apartheidsregime ontwikkelde met christelijke en joodse activisten, en die aan de islam de opdracht ontleent zich te verzetten tegen raciale, economische en genderonderdrukking.

Precies die uitdaging wacht ons nu: er moeten nieuwe meerderheden worden gecomponeerd; nieuwe verbindingen worden verbeeld en tot stand worden gebracht tussen organisaties, groepen en gemeenschappen die door de dominante politiek van elkaar worden gescheiden en tegen elkaar worden opgezet, maar die eigenlijk een waardebasis delen. Een waardebasis die spreekt uit alles wat fascisme *niet* is. Tegenover haat voor democratie zetten wij fundamentele democratisering. Tegenover leiderschapscultus zetten wij de viering van het collectief. Tegenover de verdeling tussen een geprivilegieerde in-groep en een kwetsbare uit-groep zetten wij de breedst denkbare meerderheid versus de kleine elite die profijt trekt uit het einde van de wereld. Tegenover de geweldscultus zetten wij solidariteit.

Een veelgehoord argument is dat ergens *tegen* zijn – *anti*-fascisme – het vervolgens ontbreekt aan een alternatief. Daarom is het tegenovergestelde van de fascistische in-groep en uit-groep ook niet dat er helemaal geen tegenstellingen meer zouden zijn. Het verschil is dat een antifascistische politiek geen vijanden maakt van reeds kwetsbare groepen, maar haar vijanden herkent in de gedaante van extreem machtige elites. Daarnaast is de open ruimte die ontstaat door de consequente verwerping van wat fascisme is essentieel voor het componeren van een nieuw populair front, een nieuwe brede coalitie die zeker interne verschillen kent, maar op basis van een antifascistisch fundament streeft naar een nieuwe collectiviteit.

Wij gebruiken hier bewust het woord ‘componeren’, want dat raakt aan de rol van sociaal geëngageerde kunst. Wij zijn als kunstenaars zelf lid of deel van emancipatorische politieke partijen en organisaties, van vakbonden en sociale bewegingen, en als deel van die organisaties streven wij ernaar met ons werk bij te dragen. Want zonder de verbeelding van een antifascistische wereld kunnen we die ook niet bouwen. We moeten beelden maken, een *voor-beeld*, van werelden die kunnen zijn, om die vervolgens gemeenschappelijk te scheppen. Dat is de kritieke rol die kunst zou moeten spelen door het sterken van emancipatorische politiek in het hier en nu, en in het openen van een antifascistische toekomst. Onze twaalfurige preek, opgevoerd door stemmen uit het breedst denkbare sociale spectrum, van kerk tot vakbond, van straat tot parlement, is de concrete politieke manifestatie van die horizon. Een coalitie waarmee wij een lange mars door de instituties beginnen.

Wij eisen de linkse kerk en het preken voor eigen parochie op als geuzentitels, maar werken ook aan nieuwe wijzen waarop we preken. Wij hebben geen centrale woordvoerder, maar preken als ‘leidervol’ collectief. Wij declareren niet alleen in preek, maar in poëzie, in zang, in performance en muziek. Wij eren de taal van onze antifascistische voorouders, van het pan-Afrikaanse antifascistische verzet na Mussolini’s inval in Ethiopië tot verzetsstrijders in het Nederlands verzet als Anton de Kom, Hannie Schaft en Henk Zanolli, en wij streven ernaar nieuwe woorden en symbolen te vinden. Onze compositie is zeker complex, soms tegenstrijdig, want wij zijn en denken niet hetzelfde, maar wij staan verenigd in verzet. Verenigd in verbeelding en actie voor vele antifascistische werelden die het verdienen niet alleen te worden gepreikt, maar onze collectieve werkelijkheid te worden.

Anti-Fascist Church is de eerste samenwerking tussen kunstenaars Jeanne van Heeswijk en Jonas Staal, met bijdragen van Khadija El Kharraz Alami, Vijay Prashad, Tofik Dibi, Grâce Ndjako, Mustapha Eaisaouiye e.a. De manifestatie vindt plaats op 11 oktober, van 11.00 uur tot 23.00 uur, in de Paradijkskerk in Rotterdam. Toegang is gratis, reservering via engagerotterdam.nl